

ОСВІТНЯ БІОГРАФІЯ ДИТИНИ: НАСКРІЗНІ ОСВІТНІ ПЛАНИ ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ПОВНОЛІТТЯ ФЕДЕРАЛЬНИХ ЗЕМЕЛЬ НІМЕЧЧИНИ. РЕЛЕВАНТНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2026.8133>

СИСОЄВА

Світлана Олександрівна

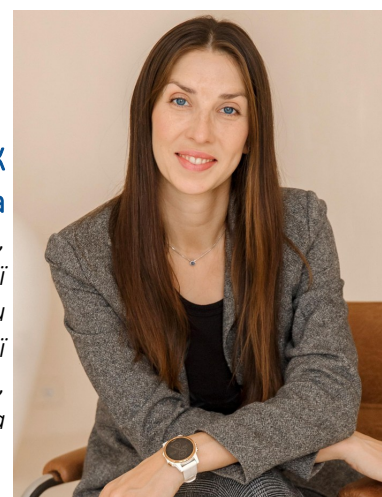
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
академік-секретар Відділення філософії
освіти, загальної та дошкільної
педагогіки Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ГОНЧАРУК

Марина Володимирівна

кандидат педагогічних наук,
докторант відділу порівняльної
педагогіки Інституту педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз наскрізних освітніх планів п'яти федеральних земель Федеративної Республіки Німеччина – Тюрингії, Гессену, Мекленбурга – Передньої Померанії, Північного Рейн-Вестфалії та Бранденбурга, які принципово відрізняються від більшості регіональних документів ФРН: замість виключно дошкільного рівня вони охоплюють безперервний освітній шлях дитини від народження до 10-річного або 18-річного віку. На основі аналізу першоджерел встановлено спільну концептуальну основу наведених планів: подолання інституційної роздробленості освіти через запровадження єдиного орієнтаційного документа як наскрізної педагогічної мови для всіх суб'єктів освітньої біографії дитини – від родини та дитячого садка до початкової і середньої школи. Особливу увагу приділено еволюційному досвіду Тюрингії як прогностичній моделі: земля у два етапи – 2008 і 2015 рр. – послідовно розширила орієнтаційний освітній план від 0 - 10 до 0 - 18 років, реалізувавши унікальну для Федеративної Республіки Німеччина концепцію повної освітньої біографії дитини від народження до повноліття. Обґрунтовано, що цей досвід є стратегічно значущим для України: прийнятий у 2024 р. оновлений Закон України «Про дошкільну освіту» відкриває нові правові можливості для забезпечення наступності, м'якого переходу між рівнями та концептуальної цілісності освітнього шляху дитини. В умовах євроінтеграційного курсу України і тривалих викликів воєнного часу запровадження спільного орієнтаційного освітнього документа для дошкільного і початкового рівнів освіти набуває не лише педагогічного, а й стратегічного значення.

Ключові слова: безперервна освіта; наступність; освітній план; наскрізний освітній орієнтир; педагогічні переходи; дошкільна освіта.

Осмислення шляху дитини від народження до повноліття як єдиної освітньої біографії є одним із найбільш концептуально зрілих здобутків сучасної європейської педагогіки. Не окремі рівні освіти, не послідовні «ступені», а цілісний, безперервний, внутрішньо узгоджений процес – така ідея дедалі виразніше виявляється у нормативних документах федеральних земель Федеративної Республіки Німеччина: освіта від народження до завершення шкільного навчання починає розглядатися як єдиний смисловий простір. Україна, яка перебуває на шляху євроінтеграції та послідовно реформує освітню систему, не може залишити цей досвід поза увагою – тим більше, що прийнятий у 2024 р. оновлений Закон України «Про дошкільну освіту» (Закон України, 2024) вперше створив нові правові рамки, в яких питання безперервності, м'якого переходу, наступності між рівнями і цілісності освітнього шляху дитини набувають не декларативного, а практично можливого для здійснення характеру. Тому аналіз досвіду федеральних земель Німеччини, де активно вирішуються проблема розвитку дитини від народження до повноліття як єдиної освітньої біографії, є стратегічною необхідністю.

Проблеми дошкільної освіти в українській педагогічній науці вивчали А. Богуш (Богуш, 2022), Н. Гавриш зі співавт. (Гавриш та ін., 2020), Г. Беленька зі співавт. (Беленька та ін., 2020), О. Кононко (Кононко, 2000), К. Крутій та О. Попович (Крутій & Попович, 2020), С. Сисоєва та О. Рейпольська (Сисоєва & Рейпольська, 2023).

Особливості дошкільної освіти Німеччини вивчали А. Гончаренко (Гончаренко, 2019), М. Гончарук (Гончарук, 2025). З-поміж німецьких дослідників, чиї праці безпосередньо стосуються предмета статті, виділяємо Й. Андерс та Е. Опперман (Anders & Oppermann, 2024), Р. Шелле зі співавт. (Schelle et al., 2023), К. Дітріх, У. Стенгер та К. Стіве (Dietrich, et al., 2019), Д. Едельман та М. Штамм (Edelmann & Stamm, 2013), В. Грібель та Р. Нізель (Griebel & Niesel, 2011), котрі дослідили здатність дитини успішно долати переломні переходи в освітній біографії – від сім'ї до дитячого садка і від садка до школи; С. Фірнікель та ін. (Viernickel et al., 2015), які системно обґрунтували стандарти якості ранньої освіти у взаємозв'язку зі структурними умовами закладів; Д. Мейс та ін. (Mays et al., 2023), які здійснили актуальний огляд емпіричних досліджень переходу з дитячого садка до початкової школи.

Проте порівняльний аналіз саме наскрізних

освітніх планів федеральних земель Німеччини в українському науковому просторі не здійснювався, що й визначає актуальність та наукову новизну цієї розвідки.

Метою статті є порівняльний аналіз освітніх планів федеральних земель Федеративної Республіки Німеччина з наскрізним охопленням дітей від 0 до 10 або 18 років, виявлення спільної концептуальної основи та обґрунтування релевантності досвіду Німеччини для стратегічного розвитку освіти в Україні.

У процесі дослідження використано **методи** порівняльно-педагогічного аналізу, системного аналізу нормативних документів і наукових першоджерел, синтез та наукової інтерпретації результатів.

Результати дослідження. Для розуміння, чим вирізняються п'ять освітніх планів, що стали предметом цього дослідження, необхідно нагадати загальний контекст освітньої політики Федеративної Республіки Німеччина (ФРН).

Відповідно до § 22 Восьмої книги Соціального кодексу Федеративної Республіки Німеччина (Bundesministerium der Justiz, 2012), кожна федеральна земля самостійно визначає зміст, форму і правовий статус свого освітнього плану для закладів дошкільної освіти. У значній кількості земель такі плани охоплюють виключно дошкільний вік: від народження або від трьох років до вступу до школи. Спільна рамка земель для ранньої освіти в закладах денного догляду (Jugend- und Familienministerkonferenz & Kultusministerkonferenz, 2022), орієнтує землі на розроблення власних документів, проте не обмежує їх вікові рамки.

Саме в цьому просторі свободи п'ять земель ФРН зробили концептуально нетривіальний вибір: вийти за межі дошкільного рівня і розробити орієнтаційні документи, що охоплюють і початкову школу, а в одному випадку – увесь шлях до повноліття.

Вибір федеративних земель не є випадковим: він відображає накопичений науковий консенсус стосовно того, що розрив між дошкільним і шкільним рівнями є одним із найбільш педагогічно вразливих в освітній системі. В. Грібель та Р. Нізель (Griebel & Niesel, 2011) у своєму фундаментальному дослідженні педагогічних переходів переконливо доводять, що момент зміни освітнього закладу є для дитини одночасно і точкою найбільшої вразливості, і точкою найбільшого потенціалу розвитку – залежно від того,

наскільки узгоджено діють усі суб'єкти, причетні до освітньої біографії дитини. П'ять земель, Тюрингія (Thüringen), Гессен (Hessen), Мекленбург – Передня Померанія (Mecklenburg-Vorpommern), Північний Рейн-Вестфалія (Nordrhein-Westfalen), Бранденбург (Brandenburg), зробили з цього

педагогічного висновку – висновок нормативний: вони розробили документи, що змушують дитячий садок і школу говорити однією мовою ще до того, як дитина переступить поріг першого класу.

Систематизацію ключових характеристик цих документів представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика наскрізних освітніх планів федеральних земель
Федеративної Республіки Німеччина**

№	Федеративна земля	Назва освітнього плану	Вікове охоплення	Рік	Примітки
1.	Тюрингія (Thüringen)	Тюринзький освітній план до 18 років (Thüringer Bildungsplan bis 18 Jahre (TBP-18))	0 - 18 років	2015, чинний	Замінив Освітній план федеративної землі Тюрингія для дітей до 10 років (2008). Перший у Німеччині наскрізний план від народження до повноліття. Розроблено в 2011-2015 рр.
2.	Гессен (Hessen)	Освітньо-виховний план для дітей 0 – 10 років (Bildungs- und Erziehungsplan für Kinder von 0 bis 10 Jahren (BEP))	0 - 10 років	2007, 9-е вид. 2019	Перший у Німеччині план для дітей 0 – 10 років. Охоплює Кіта та початкову школу.
3.	Мекленбург – Передня Померанія (Mecklenburg-Vorpommern)	Освітня концепція для дітей 0 – 10 років (Bildungskonzeption für 0- bis 10-jährige Kinder)	0 - 10 років	2010, оновл. 2022	Охоплює Кіта, Хорт і початкову школу. Обов'язковий для всіх закладів.
4.	Північний Рейн-Вестфалія (Nordrhein-Westfalen)	Освітні засади для дітей 0 – 10 років у закладах денного догляду та початкових школах (Bildungsgrundsätze für Kinder von 0 bis 10 Jahren in NRW)	0 - 10 років	2011, редакція 2018	Спільний документ двох міністерств: освіти і сім'ї. Охоплює заклади денного догляду (Kindertagesbetreuung) та початкову школу.
5.	Бранденбург (Brandenburg)	Спільна орієнтаційна рамка для освіти в закладах денного догляду та початковій школі (Gemeinsamer Orientierungsrahmen Bildung in Kindertagesbetreuung und Grundschule (GORiKs))	Дошкільний заклад освіти – початкова школа	2008, чинний	Фокус — наступність переходу Кіта → школа. Не прив'язаний до конкретного віку.

Джерело: складено самостійно на основі офіційних документів земель

Першою і найбільш концептуально розробленою серед цих ініціатив є «Освіта від самого початку: Освітньо-виховний план для дітей від 0 до 10 років у Гессені» (Bildungs- und Erziehungsplan für Kinder von 0 bis 10 Jahren in Hessen, BEP) (Hessisches Ministerium für Soziales und Integration & Hessisches Kultusministerium, 2007). Опублікований у 2007 р. після апробації у 370 модельних закладах, він став першим у Федеративній Республіці Німеччина документом, що офіційно поширив єдиний концептуальний орієнтир на весь дошкільний і початковий шкільний вік.

В. Фтенакис (W. Fthenakis), під науковим керівництвом якого розроблявся план, сформулював

вихідний принцип: освіта є не передачею знань, а активною, конструктивною взаємодією дитини зі світом і з іншими людьми, – і цей принцип є однаково справедливим для дітей ясельного віку і для третьокласника. Концептуально важливо, що план не передбачає вікової «сітки», яка б жорстко прив'язувала певні компетентності до певного року життя. Натомість він описує освітні процеси і очікувані результати в логіці освітніх сфер, залишаючи педагогу відповідальність за визначення того, на якому етапі свого розвитку перебуває конкретна дитина. Як зазначають Д. Едельман та М. Штамм (Edelmann & Stamm, 2013), саме така гнучка, де-стандартизована

логіка опису розвитку є умовою якісного освітнього середовища, чутливого до індивідуальних особливостей дитини.

Освітньо-виховний план для дітей від 0 до 10 років у землі Гессен – об'ємний документ (понад 440 сторінок у 9-му виданні), структурований у логіці чотирьох основних розділів. Перший описує наукові засади і «образ дитини»: дитина розглядається як активний, допитливий і від початку компетентний суб'єкт, що будує знання про світ спільно з іншими – у дусі концепції ко-конструкції В. Фтенакіса (W. Fthenakis). Другий розділ присвячено семи освітнім галузям – мовленнєвій та писемній освіті, математиці, природничим наукам і техніці, соціальним і культурним компетентностям, мистецтву та естетиці, музиці, здоров'ю і руху – які однаково реалізуються у ясельній групі, дитячому садку та початковій школі. Третій розділ описує принципи організації освітнього процесу – педагогічне спостереження, документацію, перехід між рівнями і партнерство з батьками. Четвертий – визначає умови якості освіти і компетентності педагогів. Принципово важливою особливістю освітнього плану землі Гессен є те, що він ухвалений спільно двома міністерствами – соціальним і культурним, що підкреслює: безперервність від пелюшки до кінця початкової школи є справою не одного відомства, а всієї освітньої системи. Документ описує спільну філософію і загальні засади освітнього процесу від першого року життя до завершення початкової школи. С. Фірнікель та ін. (Viernickel et al., 2015), а у стандартах якості ранньої освіти підкреслюється, що саме наявність спільного концептуального документа для різних рівнів освіти є однією з ключових передумов якості освітнього процесу.

Другий документ – «Освітня концепція для дітей від 0 до 10 років у Мекленбург – Передній Померанії» (Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur Mecklenburg-Vorpommern, 2010) – заслуговує на окрему увагу вже тому, що авторитет цього документу підтверджено часом: концепція була ґрунтовно оновлена у 2022 р., зберігши незмінним принцип наскрізного охоплення дітей від народження до завершення початкової школи. Концепція є юридично обов'язковим документом для всіх закладів денного догляду¹ землі, як у частині, що стосується ясел і дитячих садків, так і у частині, присвяченій Хорту (позашкільному

¹ Термін, який використовується у Німеччині, аналогічний українському поняттю «заклади дошкільної освіти»

догляду за дітьми молодшого шкільного віку). Вона охоплює не лише формальну інституційну освіту, а й Kindertagespflege – індивідуальний денний догляд у домашньому середовищі, – тим самим забезпечуючи концептуальну єдність між різними формами освітнього розвитку у ранньому дитинстві. Р. Шелле зі співавт. (Schelle et al., 2023) у своєму дослідженні якісного розвитку в ранній освіті переконливо обґрунтовують, що правова обов'язковість концептуальних документів без жорсткої регламентації методики є оптимальним балансом між гарантованою якістю і педагогічною автономією.

Змістовно освітня концепція Мекленбург – Передньої Померанії побудована навколо шести тематичних «освітніх і виховних сфер»: рух і тіло; гра та навчання; мова, писемність і медіа; природа, довкілля і математика; соціальний і культурний світ; музика, образотворче мистецтво і театр.

Відрізняє цей документ від аналогічних документів інших земель повноцінний розділ про Хорт (позашкільний заклад для дітей шкільного віку), що нормативно утверджує принцип неперервності не лише між яслами і дитячим садком, а й між дитячим садком і початковою школою та подальшим перебуванням дитини у Хорті. Концепція описує і конкретизує самостійний освітній мандат закладів денного догляду та індивідуального денного виховання, слугуючи основою для індивідуальної підтримки кожної дитини. Важливо, що концепція неперервно удосконалюється, вона переглядалась і суттєво оновлювалась: перша редакція вийшла у 2010 р., оновлена з новими темами – у 2022 р., що свідчить про її живу, а не декларативну природу. В оновленій концепції (2022 р.) особливу увагу приділено цифровій освіті, інклюзії та роботі з дітьми, які мають досвід міграції чи вимушеного переміщення. Д. Мейс та ін. (Mays et al., 2023) у своєму аналітичному огляді 47 емпіричних досліджень переходу між рівнями підкреслюють, що наявність орієнтаційного документа, спільного для дошкільного рівня і Хорту, суттєво знижує ризики розривів в освітній траєкторії дитини у постпандемічний і кризовий час.

Третій документ – «Більше шансів завдяки освіті від самого початку: Освітні засади для дітей від 0 до 10 років у закладах денного догляду та початкових школах Північного Рейн-Вестфалії (Mehr Chancen durch Bildung von Anfang an: Grundsätze zur Bildungsförderung für Kinder von 0 bis 10 Jahren in Kindertagesbetreuung und Schulen

im Primarbereich in Nordrhein-Westfalen) (Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen & Ministerium für Kinder, Familie, Flüchtlinge und Integration des Landes Nordrhein-Westfalen, 2011) – є особливим з організаційної точки зору: це єдиний із розглянутих документів, що є спільним нормативним актом двох міністерств – Міністерства школи та освіти і Міністерства дітей, сім'ї та інтеграції. Такий формат є не формальним компромісом, а усвідомленою позицією: безперервність від дитячого садка до початкової школи не може бути забезпечена зусиллями одного відомства. Прийнятий у 2011 р. і суттєво оновлений у 2018-му р., документ структурований навколо десяти освітніх сфер, що однаково актуальні для дитини в яслах, дитячому садку і першому класі початкової школи. Й. Андерс та Е. Опперман (Anders & Oppermann, 2024) у своєму дослідженні структурно-процесуальної моделі якості освіти підкреслюють, що саме узгодженість між рівнями – спільна мова опису розвитку, спільні орієнтири – є потужним чинником якості освіти, що лежить поза межами ресурсного виміру.

Документ складається з чотирьох смислових блоків:

- концептуальні (освітні) засади (образ дитини, розуміння освіти, роль педагога);
- «освіта відбувається» (принципи спостереження і документації, особливості роботи з різноманітністю);
- «освіта здійснюється» (конкретні підходи для кожної із десяти освітніх сфер – руху і тіла, гри, мови і комунікації, математики, природничих наук і техніки, музики, мистецтва, медіа, соціального навчання, духовного і світоглядного виховання);
- «освіту несуть» (управління закладом, якість, партнерство з батьками).

Освітні засади формують спільне розуміння освіти і виховання в елементарній і початковій ланках, ставлячи в центр дитину з її неповторною індивідуальністю. Принципово важливою особливістю є те, що документ ухвалено після 18-місячного діалогу за участі шести соціальних служб, церков, комунальних асоціацій та 66 регіональних мереж, де кожна мережа об'єднувала одну початкову школу і два дитячих садки, які спільно апробували документ на практиці. Така модель розроблення, у якій практики є рівноправними авторами документа, є зразковою з погляду забезпечення реальної, а не декларованої

наступності. В. Грібель та Р. Нізель (Griebel & Niesel, 2011) – провідні дослідники наступності у ранній освіті, котрі обґрунтували теорію педагогічних переходів як кризових точок освітнього шляху дитини – переконливо доводять, що інституційна співпраця між дитячим садком і школою через спільний орієнтаційний документ є однією з найефективніших стратегій управління педагогічними переходами.

Четвертий документ – «Спільна орієнтаційна рамка для освіти в закладах денного догляду та початковій школі Бранденбургу» (Gemeinsamer Orientierungsrahmen für die Bildung in Kindertagesbetreuung und Grundschule, GOrBiKs) (Ministerium für Bildung, Jugend und Sport des Landes Brandenburg, 2008) — займає серед документів, що розглядаються, особливе місце, бо є не планом, який охоплює дітей за віком у традиційному розумінні, а рамковим документом, присвяченим саме проблемі переходу між дошкільним і початковим рівнями освіти. Документ не прописує конкретних освітніх результатів, а описує шість якісних критеріїв, за якими заклади денного догляду і початкові школи мають узгоджувати свою роботу: спільне розуміння образу дитини, культура навчання, спільне бачення переходу, координоване педагогічне спостереження, документація, партнерство з батьками та інституційна співпраця. Як констатують К. Дітріх, У. Стенгер та К. Стіве (Dietrich et al., 2019), теоретична рамка педагогіки раннього дитинства потребує саме такого «стикового» документа, що робить перехід педагогічно керованим, а не стрибком у невідоме.

Спільна орієнтаційна рамка для освіти у закладах денного догляду та початковій школі Бранденбургу є відносно лаконічним документом (107 сторінок), що підтверджує формат «орієнтаційної рамки», а не розгорнутого освітнього плану. Його структура визначається шістьма якісними критеріями, що описують ідеальну взаємодію двох закладів:

- 1) спільне управління переходом;
- 2) спільний образ дитини і спільне розуміння освіти;
- 3) спільна культура навчання;
- 4) узгоджене педагогічне спостереження і документація;
- 5) освітнє партнерство з батьками;
- 6) інституційне управління і розвиток організації.

Кожен критерій для рефлексії продемонстровано на практичних прикладах і запитаннях, що

робить документ не регуляторним, а саморефлексивним інструментом.

Орієнтаційна рамка, розроблена відповідно до бранденбурзького проєкту «Переходи в освіті дітей – між закладами денного догляду і школами» (Transitionen in der Bildungslaufbahn – Kooperation zwischen Kindertageseinrichtungen und Schulen, TransKiGs), покликана сприяти ефективності переходу дитини з дошкільного закладу освіти до школи та виробленню спільного розуміння принципів елементарної освіти та рамково-го навчального плану початкової школи.

Спільна орієнтаційна рамка для освіти в закладах денного догляду та початковій школі (Gemeinsamer Orientierungsrahmen für die Bildung in Kindertagesbetreuung und Grundschule) розроблялася паралельно з Тюринзьким освітнім планом для дітей до 10 років (Thüringer Bildungsplan für Kinder bis 10 Jahre) у рамках федерального проєкту «Переходи в освіті дітей» (2005-2009), спрямованого на вивчення педагогічних переходів між рівнями освіти з метою їхнього вдосконалення, що засвідчує, що обидва документи є відповіддю на існуючий науково-педагогічний запит, а не ізольованими регіональними ініціативами. Д. Мейс та ін. (Mays et al., 2023) на основі системного огляду наукової літератури вважають, що інституційна співпраця між двома закладами через механізми, аналогічні тим, що передбачені у Спільній орієнтаційній рамці, є науково підтвердженим чинником успішної адаптації дитини до школи.

Проаналізовані чотири документи разом утворюють «горизонт» освітнього розвитку, на тлі якого досвід федеративної землі Тюрингія набуває особливої виразності. Тюрингія вирішила важливі освітні питання, відповідь на які ще шукають усі інші землі, – пройшла цей шлях послідовно, у два великі кроки.

У 2008 р. тут набув чинності «Освітній план федеративної землі Тюрингія для дітей до 10 років» (Thüringer Bildungsplan für Kinder bis 10 Jahre, TBP-10) (Thüringer Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur, 2008), що охопив єдиним орієнтиром весь шлях від народження до закінчення початкової школи. Але Тюрингія не зупинилася на цьому кроці. У 2015 р. Освітній план федеративної землі Тюрингія для дітей до 10 років був замінений на «Тюринзький освітній план до 18 років» (Thüringer Bildungsplan bis 18 Jahre, TBP-18) (Thüringer Ministerium für Bildung, Jugend und

Sport, 2015) – унікальний у практиці всієї Федеративної Республіки Німеччина документ, що поширює єдиний концептуальний орієнтир від перших днів життя до повноліття. Разом ці два документи є зразком еволюції: усвідомивши, що між дошкільним і початковим рівнями існував розрив, Тюрингія спочатку подолала його через Освітній план федеративної землі Тюрингія для дітей до 10 років, а потім поставила наступне запитання – а що відбувається після 10 років, і чи може розрив між початковою і середньою школою бути таким само проблемним? Відповідь, сформована в 2015 р., є концептуально революційною: вся освітня біографія дитини – від першого подиху до кроку в доросле життя – потребує єдиного орієнтаційного документа, спільної мови і спільної відповідальності.

Розробники Освітнього плану федеративної землі Тюрингія для дітей до 18 років виходять із гумбольдтівського розуміння освіти як «поєднання нашого «я» зі світом» і будують на цій основі концепцію п'яти способів освоєння світу: базального, елементарного, первинного, гетерономно-експансивного та автономно-експансивного. Кожен з них описує якісно різну форму взаємодії дитини або підлітка з навколишньою дійсністю – без жорсткої прив'язки до хронологічного віку чи конкретного закладу. Завдяки цьому педагог у дитячому садку і вчитель старшої школи говорять однією мовою і разом відповідають за те, щоб кожна дитина рухалася вздовж свого унікального освітнього шляху. Освітній план до 18 років адресований не лише формальним освітнім закладам, а й позашкільним організаціям, молодіжним центрам, спортивним клубам, батькам – усім, хто в тій чи іншій формі бере участь в освіті дитини від народження до 18 років. У цьому широкому адресуванні реалізується ідея «освітнього села», сформульована у гаслі, яким відкривається документ: «Потрібне ціле село, щоб виховати дитину» (Thüringer Ministerium für Bildung, Jugend und Sport, 2015, с. 6).

Така тюринзька еволюція – від Освітнього плану 0 - 10 років до Освітнього плану 0 - 18 років – є точною моделлю того, яким може бути наступний крок для інших земель, Гессену, Мекленбурга – Передньої Померанії, Північного Рейн-Вестфалії та Бранденбурга: ці землі вже подолали перший розрив – між дошкільним і початковим рівнями освіти. Тепер перед ними, так само, як перед Тюрингією у 2011 р., стоїть запитання про

друге десятиріччя. Те, що Тюрингія першою дала на нього відповідь, робить її досвід не унікальним експериментом, а прогностичною моделлю загальнонімецької тенденції розвитку освіти.

Порівняльний аналіз п'яти документів виявляє спільне концептуальне ядро, що об'єднує всі ці ініціативи попри відмінності в правовому статусі, вікових рамках і структурі. Усі вони виходять із розуміння дитини як активного суб'єкта освітнього процесу, а не пасивного об'єкта педагогічного впливу. Всі освітні плани відмовляються від жорстких вікових прив'язок як єдиного принципу організації оволодіння змістом освіти, замінюючи їх описом освітніх процесів і компетентностей у більш гнучких форматах. Всі освітні плани наголошують, що безперервність не виникає сама по собі в момент переходу дитини з одного на інший рівень освіти, а потребує цілеспрямованої педагогічної роботи – вироблення спільної мови, спільних орієнтирів, узгодженого спостереження за розвитком дитини і скоординованого інформування про знання й здібності дитини між закладами. Нарешті, всі вони – і це принципово важливо для розуміння їх цінності для України – є орієнтаційними рамками, а не директивними приписами: вони визначають напрям і надають концептуальні інструменти, але не нав'язують методику, залишаючи педагогові і закладу освіти простір для автономного рішення.

Значення цього досвіду для України є очевидним і багатовимірним. Україна до 2025 р. мала два нормативних документи, що описували дошкільний і шкільний рівні освіти у різній термінологічній логіці і різними інструментами опису результатів: Базовий компонент дошкільної освіти (МОН України, 2021) і Концепцію Нової української школи (Кабінет Міністрів України, 2016).

Між ними залишався концептуальний розрив, який був не лише технічною, а й педагогічною проблемою: дитина, переходячи з дитячого садка до першого класу, стикалася зі зміною не лише середовища, а й мови, в якій описувався її розвиток, логіки, в якій планувалися освітні ситуації, і очікувань, які педагоги покладали на неї. Як переконливо доводять Г. Беленька зі співавт. (Беленька та ін., 2020), одним із ключових дефіцитів освітньої системи України є саме відсутність узгодженого понятійного апарату між рівнями – дефіцит, що конкретні діти відчувають на власному досвіді.

Прийнятий у 2024 р. оновлений Закон України «Про дошкільну освіту» (Закон України, 2024)

стимулював розроблення нового державного стандарту дошкільної освіти (2025), що має поступово замінити Базовий компонент, і закріплює вимогу внутрішньої системи забезпечення якості в закладах дошкільної освіти. Сукупність цих змін фактично актуалізує питання, яке досвід п'яти федеральних земель Німеччини допомагає поставити точніше: чи не є момент розроблення і впровадження нового стандарту водночас моментом, коли варто поставити запитання про концептуальну узгодженість цього стандарту зі шкільним рівнем? Чи не є ухвалення нового закону сигналом до створення того, чого Україна поки що не має, – спільної орієнтаційної рамки для педагогів дошкільної і початкової ланки?

Активну позицію у вирішенні цих стратегічних питань для України із розроблення й впровадження єдиної державної політики неперервного освітнього розвитку дитини від народження до повноліття займає підкомітет з питань раннього розвитку і дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки і інновацій, безпосередньо голова підкомітету – *Володимир Воронов*, який вважається новатором і лідером трансформаційних процесів у дошкільній освіті. Саме за ініціативи Володимира Воронова розроблено новий Закон України «Про дошкільну освіту», новий Державний стандарт дошкільної освіти, створено Інститут дитинства.

Звернемо увагу на те, що досвід жодного з п'яти розглянутих документів не може бути механічним перенесенням в українські реалії. Гессен, Мекленбург – Передня Померанія, Північний Рейн-Вестфалія, Бранденбург і Тюрингія є федеральними землями в децентралізованій системі, де кожен регіон самостійно розробляє свої освітні документи. Україна є унітарною державою із сильною вертикаллю освітньої політики і власними культурними традиціями, соціальними та інституційними особливостями. Проте адаптація передбачає не копіювання структури освітніх планів Німеччини, а засвоєння ідеї – і ця ідея є чіткою: розрив між рівнями освіти не є природним і неминучим; він може і має бути заповнений педагогічно осмисленими, концептуально узгодженими орієнтирами, що забезпечить дитині відчуття безперервного, підтримувального освітнього шляху. Як зазначають С. Сисоєва та О. Рейпольська (Сисоєва & Рейпольська, 2023), освітній процес в умовах сьогодишніх викликів потребує нових концептуальних підходів, що поєднують безперервність освіти із індивідуаль-

ною підтримкою кожної дитини, – і саме такий підхід застосовано в п'яти землях Німеччини у розглянутих освітніх документах.

Особливу вагу це питання набуває з огляду на ситуацію, в якій знаходиться Україна сьогодні. Мільйони дітей пережили і продовжують переживати досвід вимушеного переміщення, зміни закладів освіти, перерв у навчанні, втрати звичного освітнього середовища і життєвого простору. Саме в таких умовах наявність єдиних концептуальних орієнтирів для всіх дорослих, що спілкуються із дитиною, – вихователів, учителів, педагогів позашкільних закладів, батьків – стає не методичними зручностями, а умовою психологічної цілісності освітнього досвіду дитини. Як переконливо обґрунтовано у монографії за редакцією О. Рейпольської (Рейпольська ред., 2024), забезпечення якості освіти в умовах надзвичайних обставин невіддільне від створення стабільного, передбачуваного, осмисленого освітнього середовища – саме того, що має наскрізний орієнтир на безпеку життєдіяльності й освітній розвиток.

Євроінтеграційний курс України робить це питання ще більш нагальним. Рух до Європейського Союзу не є лише адміністративним або економічним процесом – він передбачає зближення ціннісних і концептуальних основ освітнього простору, зближення термінології, в якій педагогічна спільнота описує свою роботу, зближення уявлень про те, що означає якісна освіта для кожної дитини.

Концепція безперервного освітнього шляху дитини від народження до повноліття, яка підтримується єдиним державним документом, є однією із базових ідей, що об'єднує освітні системи розвинутих країн ЄС, і саме розуміння необхідності, розроблення й прийняття на державному рівні такого документа в Україні буде визначати новий європейський етап розвитку освіти у напрямі забезпечення її якості, інклюзивності та доступності для кожної дитини, підтримку дитинства як основи людського капіталу і сталого розвитку країни.

Висновки. Порівняльний аналіз освітніх планів Гессену, Мекленбурга – Передньої Померанії, Північного Рейн-Вестфалії, Бранденбурга і Тюрингії дає змогу сформулювати такі висновки.

По-перше, у Федеративній Республіці Німеччина сформувалася стійка тенденція до запровадження наскрізних освітніх орієнтирів, що виходять за межі дошкільного рівня і забезпечують безперервність освітнього шляху дитини від

народження до завершення початкової або навіть повної загальної освіти. Попри відмінності у правовому статусі – від обов'язкового документа Мекленбурга – Передньої Померанії до рекомендаційного характеру Спільної орієнтаційної рамки для освіти в закладах денного догляду та початковій школі Бранденбурга (Gemeinsamer Orientierungsrahmen für die Bildung in Kindertagesbetreuung und Grundschule) – у вікових рамках (від 0 до 10 або від 0 до 18 років) і у структурі – від розгорнутих планів Гессену і Північного Рейн-Вестфалії до лаконічних шести критеріїв Бранденбурга – усі п'ять документів об'єднані спільним концептуальним ядром: дитина є суб'єктом творення власної неперервної освітньої біографії, що не починається і не закінчується у жодному конкретному закладі.

По-друге, проаналізовані документи є практичними відповідями на існуючу наукову проблему педагогічних переходів. В. Грібель та Р. Нізель (Griebel & Niesel, 2011) переконливо доводять, що переходи між різними рівнями освіти є ключовими точками освітньої біографії дитини, де або зміцнюється, або підривається її здатність до навчання. Д. Мейс та ін. (Mays et al., 2023) на основі огляду 47 емпіричних досліджень встановили, що наявність спільного орієнтаційного документа для дошкільного і початкового рівнів освіти є одним з найвагоміших чинників успішності переходу – особливо для дітей із груп ризику та дітей, що пережили стресові події. Це наукове підґрунтя є принципово важливим для обґрунтування українських стратегічних рішень, особливо в умовах воєнного стану.

По-третє, еволюційний досвід Тюрингії – від Тюринзького освітнього плану для дітей до 10 років (Thüringer Bildungsplan für Kinder bis 10 Jahre, 2008) до Тюринзького освітнього плану до 18 років (Thüringer Bildungsplan bis 18 Jahre, 2015) – є прогностичною моделлю подальшого розвитку цієї тенденції в інших землях. Усвідомивши, що між дошкільним і початковим рівнями освіти існував розрив, Тюрингія спочатку вирішила цю проблему через Тюринзький освітній план для дітей до 10 років, а потім поставила наступне, логічно невідворотне запитання про розрив між початковою і середньою ланкою шкільної освіти і відповіла на нього через Тюринзький освітній план до 18 років. Це двоетапна модель концептуального дозрівання, яку, цілком вірогідно, можуть повторити й інші землі Німеччини.

По-четверте, прийнятий у 2024 р. оновлений

Закон України «Про дошкільну освіту» (Закон України, 2024) відкриває нові правові можливості для системного вирішення проблеми наступності і безперервності дошкільної освіти, розширення форм її здобуття, успішного впровадження нового державного стандарту дошкільної освіти, запровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти – все це створює інституційний контекст, в якому створення спільної орієнтаційної рамки для дошкільного і початкового рівнів освіти стає практично можливим, а не лише теоретично бажаним. Україна, що здійснює євроінтеграційний курс, рухається у напрямі, який уже пройшли ці п'ять федеральних земель, і досвід кожної з них пропонує не рецепт для копіювання, а аргументи і приклади конкретних дій для власного рішення.

До перспективних напрямів подальших досліджень можна віднести: порівняльний аналіз механізмів практичного впровадження наскрізних орієнтирів у конкретних закладах різних земель Німеччини; дослідження ефектів цих документів на реальні освітні траєкторії дітей; розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо концептуальної рамки педагогічних переходів для системи дошкільної та початкової освіти України з урахуванням національних особливостей і досвіду європейських реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Артемова, Л.В., Жиріков, І.А., Луценко, І.О., Луценко, В.О., Молочко, М.В., Рейпольська, О.Д., & Федоренко, С.В. (2024). *Теоретичні та методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану* : монографія (О.Д. Рейпольська ред.). Івано-Франківськ: НАІР, 172 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743736/>
- Беленька, Г.В., Коваленко, О.В., & Шинкар, Т.Ю. (2020). Якість дошкільної освіти в Україні та країнах ЄС: параметри виміру та методичний супровід. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 72. Т. 1, 33-39. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.72-1.6>
- Богуш, А.М. (2022). Вимірюємо якість дошкільної освіти: методична спрямованість. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*, 1(138), 7-16. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2022-1-1>
- Гавриш, Н., Васильєва, С., & Рагозіна, В. (2020). Стан розвитку дітей у групах раннього віку в закладах дошкільної освіти: результати констатувального експерименту. *Український педагогічний журнал*, 4, 69-82. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-4-69-82>
- Гончаренко, А.М. (2019). Відображення: цінності німецької та української дошкільної освіти у взаємному порівнянні. *Неформальна освіта: кращі практики і проекти*, 2, 24-27. <https://surl.li/kxqghs>
- Гончарук, М.В. (2025). Сучасні методики та технології дошкільної освіти у Федеративній Республіці Німеччина: інноваційний досвід для України. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 44(2), 71-76. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2025.449>
- Закон України «Про дошкільну освіту». (2024, 6 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20>
- Кабінет Міністрів України. (2016). Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (988). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
- Кононко, О.Л. (2000). *Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід)* : монографія. Київ: Стилос, 336 с. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000021356>
- Крутії, К.Л., & Попович, О.М. (2020). ECERS-R для оцінки сенсорно збагаченого середовища груп раннього віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 10, 12-18. <https://emetodyst.expertus.com.ua/843954>
- Міністерство освіти і науки України. (2021, 12 січня). Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція (33). <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
- Сисоєва, С.О., & Рейпольська, О.Д. (2023). Освітній процес у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-9. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5207>
- Anders, Y., & Oppermann, E. (2024). Frühpädagogische Qualität in Kindertageseinrichtungen. Eine Erweiterung des Struktur-Prozess-Modells. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 27(2), 551-577. <https://doi.org/10.1007/s11618-024-01218-7>
- Bundesministerium der Justiz. (2012). *Sozialgesetzbuch (SGB) - Achtes Buch (VIII) - Kinder- und Jugendhilfe - (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBl. I S. 1163) § 22 Grundsätze der Förderung*. https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/_22.html

- Dietrich, C., Stenger, U., Stieve, C. (2019). Theoretische Zugänge zur Pädagogik der frühen Kindheit. Weinheim; Basel: BeltzJuventa. <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?FId=3379653>
- Edelmann, D., & Stamm, M. (Eds.). (2013). *Handbuch frühkindliche Bildungsforschung*. Springer VS. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-19066-2>
- Griebel, W., & Niesel, R. (2011). *Übergänge verstehen und begleiten: Transitionen in der Bildungslaufbahn von Kindern*. Berlin: Cornelsen. <https://www.verlagruhr.de/UEbergaenge-verstehen-und-begleiten/9783834650177>
- Hessisches Ministerium für Soziales und Integration & Hessisches Kultusministerium. (2007). *Bildung von Anfang an: Bildungs- und Erziehungsplan für Kinder von 0 bis 10 Jahren in Hessen*. <https://bep.hessen.de/veroeffentlichungen/bildungs-und-erziehungsplan>
- Jugend- und Familienministerkonferenz & Kultusministerkonferenz. (2022). *Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen*. https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_06_03-Fruehe-Bildung-Kindertageseinrichtungen.pdf
- Mays, D., Quenzer-Alfred, C., Metzner-Guczka, F., Zielemanns, H., Tölle, L., Soyka, V., Krol, L., & Wichmann, M.L.-Y. (2023). Der Übergang vom Kindergarten in die Grundschule – eine Orientierung zum Stand der empirischen Forschung. *Zeitschrift für Grundschulforschung*, 16(1), 7–30. <https://doi.org/10.1007/s42278-023-00171-4>
- Ministerium für Bildung, Jugend und Sport des Landes Brandenburg. (2008). *Gemeinsamer Orientierungsrahmen für die Bildung in Kindertagesbetreuung und Grundschule: Zwei Bildungseinrichtungen in gemeinsamer Bildungsverantwortung beim Übergang vom Elementarbereich in den Primarbereich*. https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/schule/lehren_und_lernen/UebergaKitaGrundschule/gorbiks/orientierungsrahmen_neu.pdf
- Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur Mecklenburg-Vorpommern. (2010). *Bildungskonzeption für 0- bis 10-jährige Kinder in Mecklenburg-Vorpommern: Zur Arbeit in Kindertageseinrichtungen und Kindertagespflege*. <https://www.regierung-mv.de/Landesregierung/bm/Kindertagesfoerderung/Fruehkindliche-Bildung/>
- Ministerium für Schule und Bildung des Landes Nordrhein-Westfalen & Ministerium für Kinder, Familie, Flüchtlinge und Integration des Landes Nordrhein-Westfalen. (2011). *Mehr Chancen durch Bildung von Anfang an: Grundsätze zur Bildungsförderung für Kinder von 0 bis 10 Jahren in Kindertagesbetreuung und Schulen im Primarbereich in Nordrhein-Westfalen*. https://www.mkjfgfi.nrw/sites/default/files/documents/bildungsgrundsaeetze_161219.pdf
- Schelle, R., Blatter, K., Michl, S., & Kalicki, B. (2023). *Qualitätsentwicklung in der Frühen Bildung. Akteure – Organisationen – Systeme*. Beltz Juventa. <https://www.allgemeine-erziehungswissenschaft.uni-mainz.de/files/2023/07/Qualitaetsentwicklung-in-der-Fruehen-Bildung-1.pdf>
- Thüringer Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur. (2008). *Thüringer Bildungsplan für Kinder bis 10 Jahre*. https://www.db-thueringen.de/servlets/MCRFileNodeServlet/dbt_derivate_00024641/th_bp_2010.pdf
- Thüringer Ministerium für Bildung, Jugend und Sport. (2015). *Thüringer Bildungsplan bis 18 Jahre: Bildungsansprüche von Kindern und Jugendlichen*. https://www.db-thueringen.de/servlets/MCRFileNodeServlet/dbt_derivate_00036087/thuringer_bildungsplan-18_web%20A.pdf
- Viernickel, S., Fuchs-Rechlin, K., Strehmel, P., Preissing, C., Bense, J., & Haug-Schnabel, G. (2015). *Qualität für alle. Wissenschaftlich begründete Standards für die Kindertagesbetreuung*: monografie. Wien: Herder. <https://www.fachportal-paedagogik.de/literatur/vollanzeige.html?FId=3230289>

EDUCATIONAL BIOGRAPHY OF THE CHILD: CROSS-LEVEL EDUCATIONAL PLANS OF THE FEDERAL STATES OF GERMANY FROM 0 TO 18 YEARS AND THE RELEVANCE OF THIS EXPERIENCE FOR UKRAINE

Svitlana Sysoieva

DSc in Education, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Academician Secretary of the Division of Philosophy of Education, General and Preschool Pedagogy, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Maryna Honcharuk

PhD in Education, Doctoral Researcher, Department of Comparative Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article provides a comparative analysis of the cross-level educational plans of five federal states of the Federal Republic of Germany – Thuringia, Hesse, Mecklenburg-Western Pomerania, North Rhine-Westphalia, and Brandenburg. These plans differ fundamentally from most regional documents in Germany: instead of focusing exclusively on the pre-school level, they encompass a child's continuous educational path from birth to either 10 or 18 years of age. Based on the analysis of primary sources, the study identifies a common conceptual framework for these plans: overcoming institutional fragmentation in education by introducing a unified guidance document. This document serves as a cross-cutting pedagogical language for all stakeholders in a child's educational biography – from the family and nursery to primary and secondary schools. Special attention is paid to the evolutionary experience of Thuringia as a predictive model: in two stages (2008 and 2015), the state consistently expanded its educational guidance plan from 0–10 to 0–18 years, implementing a concept of a child's full educational biography from birth to adulthood that is unique to the Federal Republic of Germany. It is argued that this experience is strategically significant for Ukraine: the updated Law of Ukraine "On Pre-school Education", adopted in 2024, opens up new legal opportunities for ensuring continuity, a smooth transition between levels, and the conceptual integrity of a child's educational path. Given Ukraine's European integration course and the ongoing challenges of wartime, the introduction of a shared educational guidance document for pre-school and primary education levels acquires not only pedagogical but also strategic importance.*

Keywords: *continuous education; continuity; education plan; cross-level educational guidance; educational transitions; pre-school education.*

Отримано: 7 квітня 2026 р.

Прийнято: 11 травня 2026 р.

Опубліковано: 20 травня 2026 р.